

УДК 378.091.2:373.2.011.3-51

ПРОБЛЕМА РОЗВИТКУ ПОЗИТИВНИХ ВЗАЄМИН ДІТЕЙ І ДОРОСЛИХ У РОДИНИ – СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ ФАХІВЦІВ З ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Одерій Л. Є., Роздимаха А. І.

Автори статті доводять, що професійне становлення фахівців у галузі дошкільної освіти не може відбутися без ознайомлення студентів з проблемами сімейного виховання, зокрема з особливостями позитивних взаємин дітей і дорослих у родині. У статті акцентується, що сумісна художня діяльність дітей і дорослих є ефективним засобом вирішення проблеми.

Ключові слова: позитивні взаємини, родина, сумісна діяльність, художня діяльність, професійне становлення.

Автори статті указують, що профессиональное становление специалистов в области дошкольного образования не может состояться без ознакомления студентов с проблемами семейного воспитания, в частности с особенностями развития позитивных взаимоотношений детей и взрослых в семье. В статье акцентируется, что совместная художественная деятельность детей и взрослых является эффективным средством решения проблемы.

Ключевые слова: позитивные взаимоотношения, семья, совместная деятельность, художественная деятельность, профессиональное становление.

The authors maintain that professional development of preschool education specialists is impossible without acquaintance with problems of family upbringing, in particular with specifics of building positive relations between children and adults in a family. It is emphasized that joint artistic activities of children and adults are effective means of solving problems.

Key words: positive relations, family, joint activity, artistic activity, professional development.

Постановка проблеми. Професійна підготовка фахівців з дошкільної освіти має будуватися таким чином, щоб сприяти розвитку практичної діяльності у реальних умовах педагогічного процесу. Він дуже багатогранний і динамічний та базується на соціальній та психолого-педагогічній взаємодії багатьох учасників – дітей і дорослих. Неможливо стати кваліфікованим педагогом без знань і вмінь, в інтересах дитини, налагоджувати, спрямовувати і координувати співпрацю та взаємодію з родиною, з батьками вихованців.

Професійне становлення фахівців-дошкільників неможливе без формувань у студентів психологічної готовності до взаємодії з батьками, свідомого прагнення розвивати найважливіші професійні і особистісні якості, які забезпечують успіх цієї взаємодії.

Родина має величезне значення в житті дитини, людини. На сучасному етапі розвитку суспільства визнано пріоритети сімейного виховання. У Базовому компоненті дошкільної освіти йдеться про те, що за виховання дітей відповідальність несуть батьки, а всі інші соціальні інституції мають допомагати, спрямовувати та доповнювати виховну діяльність родини [1].

Це, на наш погляд, перш за все стосується допомоги родині (з боку навчального закладу) у встановленні позитивних взаємин між дітьми та дорослими. Озброєння майбутніх педагогів знаннями та вміннями вирішувати цю соціальну та психолого-педагогічну проблему і має стати складовою професійного становлення майбутніх фахівців у галузі дошкільної освіти.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемами виховання дітей у родині і суспільних навчальних закладах отримала висвітлення у працях Ю. Азарова, А. Борзіна, В. Кравця, А. Макаренка, В. Постоного, О. Савченко, В. Сухомлинського, М. Стельмаховича та інших. Аналіз наукових праць В. Нечаєвої, Т. Маркової, С. Анізімової, В. Котирло, Я. Неверович, З. Борисової, Л. Паньєвської, Р. Бурре та

інших дозволяють чітко визначити форми, методи, зміст роботи вихователя, спрямованої на розвиток позитивних взаємин між дітьми і дорослими у родині, з якими необхідно ознайомити студентів. Означена проблема знаходиться у рамках морального виховання, тому що на проблемах поведінки та моральної свідомості замикаються, у кінцевому результаті, питання про моральні якості суспільства і особи.

Метою даної статті є висвітлення проблеми розвитку позитивних взаємин між дітьми і дорослими у родині та актуалізація необхідності вивчення цієї проблеми студентами для їх професійного становлення.

Виклад основного матеріалу. Розвиток особистості відбувається у процесі її соціалізації. Людське суспільство являє собою складну систему відносин. Однією з них є стосунки особистості узагалі, зокрема у родині. Особливе значення має формування позитивних взаємовідносин між усіма родичами, особливо між батьками і дітьми. Сам хід розвитку сучасного суспільства зумовлює актуальність цієї проблеми.

Вивчення особливостей формування позитивних взаємин займає певне місце в теорії морального виховання. Їй присвячено наукові праці В. Нечаєвої, Т. Маркової, С. Анісімової.

На наш погляд, найбільш змістовне визначення поняттю “позитивних взаємин” дає В. Баженов – це різноманітна та відносно стійка система емоційних відносин, ядром яких є почуття, спрямовані на іншу людину [2, с. 4].

Розпочинаючи роботу, ми зробили припущення, що підґрунтям позитивних взаємин між дітьми і дорослими у родині може стати сумісна художня діяльність, а професійне становлення фахівців з дошкільної освіти не може відбуватися без ознайомлення студентів з особливостями роботи дошкільного закладу з сім'єю взагалі, обізнаності студентів із засобами розвитку позитивних взаємин. Майбутні педагоги-дошкільники мають знати, що сумісна художня діяльність дітей і дорослих у родині стає ефективним засобом за умов цілеспрямованої організації і використання всіх її педагогічних і естетичних можливостей та використання особливостей емоційного впливу на дошкільників і дорослих образотворчого мистецтва і продуктивної художньої діяльності. В силу того, що в умовах дошкільного закладу робота проводиться з усіма родинами вихованців, ще однією важливою умовою є створення сприятливої атмосфери для підтримки позитивного емоційного клімату у товаристві дітей і дорослих усієї групи.

Залучення дітей і батьків до сумісної художньої діяльності (у рамках образотворчого мистецтва), на наш погляд, є найбільш ефективним методом та засобом педагогічного впливу на родину з боку навчального закладу ще й тому, що: по-перше, організація такого виду сумісної діяльності дозволяє педагогу-вихователю найбільш коректно і делікатно здійснювати керівництво нею, по-друге, цей вид діяльності позитивно-емоційно насичений, доступний технічно і дуже цікавий як для дітей, так і для дорослих.

Взаємини з батьками, членами родини і з однолітками – перший соціальний досвід поведінки дитини. Спілкування старших дошкільників уже досить інтенсивне: діти обмінюються думками, враженнями, яскраво проявляють симпатію та антипатію. За цими першими проявами взаємин дошкільників педагог може простежити рівень готовності вихованців до спільних дій.

Оскільки людська діяльність відрізняється свідомою постановкою мети та вибором засобів її досягнення, поведінка людей включає в себе істотний елемент діяльності свідомості. Тому безглуздо казати про людську поведінку поза її зв'язком з діяльністю. Оскільки остання через практичні дії спрямована на здійснення певних змін у внутрішньому та зовнішньому предметному світі або в самій людині, то також безглуздо міркувати про діяльність свідомості у вигляді деякої автономної, закритої у собі системи або структури. Взаємозалежність діяльності дозволяє зрозуміти, що в своїй розвивальній якості виступає лише та діяльність, яка відповідає певному ставленню суб'єкта [6].

Поняття “сумісна діяльність” в більшості досліджень вживається як близьке до таких понять, як спільна та колективна діяльність. В процесі будь-якої сумісної діяльності виникає взаємопов'язаність її учасників, причому ступінь взаємопов'язаності визначається тим, який характер взаємодії (офіційний чи неофіційний) встановлено між ними. Взаємопов'язаність, в свою чергу, є одним із основних факторів, що регу-

люють взаємодію. Під взаємодією розуміється така система дій учасників, коли дія однієї особи обумовлює певні дії інших людей. Тому саме взаємодія виступає як основа сумісної діяльності, що ставить перед дослідниками проблему вивчення її впливу на формування позитивних взаємовідносин дошкільників [3].

Внаслідок специфічних особливостей змісту та організації спільної діяльності між дітьми та дорослими виникають та розвиваються значущі з погляду виховання контакти, створюються сприятливі умови для розвитку дружніх взаємин, зокрема співпраці та взаємодопомоги: вміння розподіляти обов'язки та матеріал, узгоджувати свої дії з діями учасників, працювати так, як домовлено, контролювати дії один одного, разом виправляти помилки і, в разі потреби, допомагати товаришеві показом, порадою або безпосереднім виконанням частини його роботи.

Ю. П. Платонов в своїй роботі "Психологія колективної діяльності" вказує на те, що усвідомлення загального для всіх членів колективу мотиву можливо лише в тому разі, якщо формується загальна мета діяльності. Системостворювальним фактором сумісної діяльності є загальна мета; саме вона цементує цю діяльність, перетворюючи сукупність суб'єктів (групу індивідів) на сукупний суб'єкт. Чим перспективніша загальна мета, тим більша можливість інтеграції індивідуальних мотивів та перетворення конкретної малої групи на справжній колектив [8].

Майбутні фахівці мають усвідомити, що саме цей момент формування мети – загальної діяльності дітей і дорослих у родині, вимагатиме допомоги батькам з боку педагога. І, власне, він має стати початком педагогічного керівництва.

Формування загальної мети є перша та неодмінна умова колективної діяльності. Якщо така мета будь-яких причин не сформована, то колективна діяльність не зможе відбутися.

При цьому, якщо мотиваційний етап характеризується наявністю усвідомлених психічних явищ, що спонукають до діяльності, то для встановлення мети обов'язкова усвідомленість всіх його елементів.

Наявність моральних навичок поведінки, організаторських умінь, переживань та інтересів, що виникають на основі сумісної діяльності, і є тією умовою, яка необхідна для формування позитивних взаємовідносин.

У сучасній психологічній літературі теорія діяльності набула широкого висвітлення, хоча багато з її проблем ще дискутуються. В основному діяльність розглядається як процес реалізації різного ставлення людини до навколишнього світу. Діяльність, на думку О. М. Леонтьєва, безпосередньо пов'язана з потребами та емоціями [6].

О. В. Запорожець виділяє наступні компоненти предметного змісту діяльності: умови (в тому числі і засоби досягнення мети), ціль, конкретне завдання, мотиви. Вони розташовані між собою в певних взаємовідношеннях [4].

На основі концепцій О. М. Леонтьєва, О. В. Запорожця можна зробити висновки, що сумісна художня діяльність представляється як реалізація ставлення дитини до різних видів мистецтва. Таким чином, мистецтво не прямо впливає на дитину, викликаючи реакції, а діє лише в результаті її активної діяльності, в процесі якої і реалізуються ставлення дітей.

Всі види художньої діяльності – сприйняття творів мистецтва, перші їх оцінки, намагання виконувати та імпровізувати – виникають і розвиваються в дошкільному дитинстві. Справа вихователів створити всі умови для прилучення дитини до різних видів художньої практики, що, безумовно, стає більш ефективним і при залученні сім'ї.

Чимало сучасних дослідників – педагогів та психологів – розглядають спільну діяльність дітей дошкільного віку як засіб формування позитивних взаємин, виховання взаємодопомоги, взаємовідповідальності за доручену справу.

Розвиток сумісної художньої діяльності дитини з іншими людьми є в прямій залежності від розвитку її форм спілкування. Якщо у дитини з'явилась та розвивається довільність в спілкуванні, то це слугує фундаментом для реалізації нею сумісної з іншими людьми діяльності. Для участі в сумісній діяльності дитина має оволодіти відповідними формами спілкування.

В повсякденному житті дошкільники самостійно вступають в спілкування із однолітками та дорослими, застосовуючи знання правил поведінки, отримані в різних видах діяльності (заняття, праця, гра). Вміння дітей користуватися правилами

поведінки в різних ситуаціях переносяться ними самостійно в сферу сумісної діяльності з дорослими. Діючи відповідно до певних правил, дошкільники вправляються у виконанні суспільних норм поведінки.

Допомагаючи організувати і здійснювати керівництво сумісною художньою діяльністю дітей і дорослих у родині, вихователь вказує на необхідність виконання певних правил по відношенню до дітей та дорослих: проявляти увагу, люб'язність, чуйність, доброзичливість до інших, допомагає дитині усвідомити їх загальну та гуманну сутність.

З уміння дитини встановлювати відносини з батьками та іншими членами родини, з однолітками починається її підготовка до життя серед людей – спочатку в суспільстві дітей дитячого садка, а потім – в школі, студентському загалі та на роботі.

Сумісна художня діяльність є основою для позитивних вчинків дитини та засвоєння норм поведінки та стосунків.

Свого часу відомий педагог Г. П. Усова також зазначала, що товариство дітей, серед яких формується особистість дитини як суспільної істоти, – один з найвишальніших чинників суспільного виховання.

Дослідження психологів показують: доброзичливі стосунки з дорослими і однолітками породжують у дитини почуття спільності з ними, дружелюбність, спокій, душевну рівновагу. Якщо ж відносини не складаються, то виникають тривога, напруженість, а звідси – й почуття неповноцінності, пригніченості або навіть і агресивність, ворожість, недовіра, жорстокість, що гальмує розгортання позитивних взаємин старших дошкільників [5].

Коллективні композиції – малюнки, аплікація, ліплення – радують дітей і дорослих не випадково. Загальний результат завжди багатший за змістом, більш яскравий, ніж індивідуально виконана робота.

Враховуючи проблеми сучасного суспільства, ми вивчали можливості використання сумісної з дорослими художньої діяльності як засобу розвитку позитивних взаємин у родині. На думку таких дослідників, як Є. Фльоріна, В. Єзикеєва, Т. Казакова, Т. Комарова, дуже важливо під час організації і проведення художньої діяльності враховувати вікові особливості дитини дошкільного віку. Це другий момент, друга особливість, яку вихователь має довести до свідомості батьків. І це другий момент, який мають засвоїти майбутні педагоги-дошкільники [7].

Дорослі члени сім'ї за допомогою педагога мають усвідомити, що для дітей дошкільного віку характерні такі якості: велика рухливість нервових процесів, їх швидка зміна, невеликий обсяг уваги; нездатність бачити перспективу; зв'язок інтересів дітей з речами, які задовольняють їхні життєві потреби; невисокий рівень технічних вмінь та навичок; в деяких випадках неухважність по відношенню до людей, що їх оточують. І всі ці особливості відбиваються на поведінці дітей взагалі і її діяльності зокрема.

Для виховання та розвитку дітей дошкільна педагогіка, психологія використовують багато видів мистецтва: живопис, скульптуру, декоративно-прикладне мистецтво. Організовується не лише ознайомлення дітей з особливостями та виразними засобами цих видів мистецтва, а й занурення дошкільників до продуктивної художньої діяльності в галузі цих мистецтв.

Мистецтво як за способом свого здійснення, так і за кінцевим результатом поєднує у собі духовну і практичну діяльність. Важлива місія мистецтва – культуротворча, спрямована перш за все на ту царину людської культури, яка визначає характер соціальних взаємодій, характеризує спосіб суспільного буття суспільної людини – тобто відносин.

Мистецтво як форма культуротворювання набуває істинного сенсу саме в удосконаленні та розвитку системи суспільних відносин.

Багато вітчизняних педагогів пропонували використовувати як засіб розвитку певних сторін особистості дитини дошкільного віку різні види художньої діяльності: малювання, ліплення, вирізання із паперу фігурок та наклеювання їх, створювання різних конструкцій із природних матеріалів тощо. Цією проблемою займалися Т. Комарова, Н. Сакуліна, Н. Халезова, Т. Доророва, В. Єзикеєва, Є. Лебедева та інші [7].

Третій важливий факт, що мають засвоїти студенти, – педагоги-вихователі дошкільних закладів мають донести до свідомості батьків, що малювання, ліплення, аплікація, ручна праця (оформлювальна діяльність), конструювання – види

образотворчої діяльності, основне призначення яких – образне відображення дійсності. Зображальна діяльність – одна із найцікавіших для дітей дошкільного віку. Не випадково дитина дуже рано починає прагнути найрізноманітнішими способами виразити отримані нею враження.

Як зазначають дослідники, зображальна діяльність дошкільників як вид художньої діяльності повинна мати емоційний, творчий моральний характер. Зображальне мистецтво є художнім відображенням дійсності в образах, що сприймаються зором.

В педагогіці завжди було актуальним питання про засоби розвитку позитивних взаємин. Як засіб ми обрали продуктивну діяльність дітей дошкільного віку (ліплення, малювання, конструювання та аплікація). В силу особливості мистецтва ці види діяльності ми вважаємо найбільш доступними для дітей. Ці особливості проявляються в художній техніці: малювання – штриховка, набризг; ліплення – конструктивний спосіб з'єднання деталей; конструювання – накладання, з'єднання тощо. Ці види діяльності мають великий позитивний вплив на дітей старшого дошкільного віку. Все це складає передумови для організації колективної діяльності.

Н. Сакуліна, Т. Комарова вказували на те, що дитяча зображальна діяльність має суспільну спрямованість. Дитина ліпить, малює, конструює не лише для себе, а й для оточення. Їй хочеться, аби її малюнок про щось розповів, щоб зображення впізнали. Діти в своїх роботах передають явища суспільного життя [7].

При виконанні колективних робіт у дітей виховуються вміння об'єднуватися, домовлятися про виконання загальної роботи, виникає прагнення допомогти одне одному. Зображальна діяльність має бути використана для виховання у дітей доброти, справедливості, для поглиблення тих благородних почуттів, які виникають у них. Пропонуючи зображальну діяльність як засіб формування позитивних взаємин дошкільників з дорослими членами родини, ми вважаємо за необхідне використовувати в цій роботі всі види зображальної діяльності відповідно до смаків і вподобань родини та наявності матеріалів. А професійна справа педагога правильно організувати сумісні перегляди робіт, проявити увагу до творчості в різних родин, справедливо та доброзичливо оцінювати ці роботи, радіти загальному успіху.

Колективна праця з батьками приносить дітям велику радість своєю злагоженістю, чіткою організованістю. Тут особливо важливо, щоб діти розуміли результативність сумісної праці, усвідомлювали її переваги. Бажано використовувати різні види колективної роботи дітей з дорослими для формування у дітей і батьків вміння планувати свою діяльність з урахуванням загальної мети, вміння розподіляти операції. Значно впливає сумісна художня праця на формування дружніх, доброзичливих стосунків у родині. Результати колективної діяльності, особливо схвалювані дорослими, спонукають дітей до виконання нових виробів. За кожну роботу вони беруться з великим емоційним підйомом.

У рамках означеної проблеми ми визначили форми, зміст, методи і прийоми організації відповідної роботи з боку педагогів з дорослими членами родин, які, на нашу думку, сприяють розвитку позитивних взаємин у родині. До їх розробки і впровадження активно прилучались студенти, що навчались за спеціальністю "Дошкільна освіта".

Завданнями роботи були: навчити входити в контакт у процесі художньої діяльності (виконання художніх робіт); навчити усвідомлювати свої можливості і можливості дитини при виконанні сумісних дій, вміння знаходити згоду; прищеплювати прагнення бути справедливим, витриманим, уникати конфліктів або їм запобігати; формувати позитивне емоційне ставлення до сумісної художньої діяльності.

Зміст роботи передбачав: індивідуальну роботу з батьками, яка допомагала мотивувати організацію і проведення сумісної з дітьми художньої діяльності в умовах родини; індивідуальну роботу з батьками, спрямовану на формування у них знань про вікові особливості та можливості дітей дошкільного віку, і зокрема їх власної дитини; індивідуальну колективну роботу з дорослими членами родини, спрямовану на ознайомлення з художніми техніками; колективні форми, спрямовані на визначення і заохочення результатів сумісної художньої діяльності батьків і дітей, кожної родини, групи; організацію різних форм діалогу з батьками, з дітьми, між батьками і дітьми, всіх родин групи навчального закладу.

Результати проведеної роботи підтвердили наше припущення про те, що професійне становлення фахівців з дошкільної освіти не може відбутися без форму-

вання у студентів знань про проблеми сімейного виховання взагалі і про особливості розв'язання проблеми розвитку позитивних взаємин дітей і дорослих у родині зокрема. Сумісна художня діяльність у техніках образотворчого мистецтва (малювання, ліплення, аплікація тощо) є ефективним засобом розвитку позитивних взаємин у родині.

Наша робота показала **перспективи подальшого розвитку** теми: можливості вивчення розвитку позитивних взаємин дорослих і дітей молодшого дошкільного віку. Дослідження наступності вирішення проблеми у роботі дошкільних навчальних закладів та школи.

Література

1. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні. – К. : Видавництво, 2012. – 26 с.
2. Баженов В. Колектив і особистість / В. Баженов, В. Баженова // Дошк. вих. – 1983. – № 3. – С. 4–5.
3. Деятельность и взаимоотношения дошкольников / под ред. Т. А. Репиной. – М. : Педагогика, 1987. – 192 с.
4. Запорожец А. В. Развитие произвольных движений / А. В. Запорожец. – М., 1960. – С. 93.
5. Кулачківська С. Новий погляд на стару проблему. Гуманістичний підхід до розвитку дітей / С. Кулачківська // Дошк. вих. – 2002. – № 7. – С. 16–17.
6. Леонтьев А. Н. Деятельность, сознание, личность / А. Н. Леонтьев. – М., 1975. – 304 с.
7. Методика обучения изобразительной деятельности и конструированию / Т. С. Комарова, Н. П. Сакулина, Н. Б. Халезова и др. ; под ред. Т. С. Комаровой. – М. : Просвещение, 1991. – 185 с.
8. Платонов Ю. П. Психология коллективной деятельности / Ю. П. Платонов. – Л. : Изд-во Ленинградского университета, 1990. – 184 с.